

**DET
OFFENTLIGAS
SVEK**

KVINNOPERSPEKTIV 2011

**RAPPORT AV
S-KVINNORS FRAMTIDSKOMMISSION**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD av Nalin Pekgul	s.4
HENNES FÖRSTA STEG UT I ARBETSLIVET	
Ung och arbetslös	s.6
Osäkra villkor på arbetsmarknaden	s.7
SEDAN KOMMER KANSKE BARNEN...	
Kvinnors obetalda arbete	s.9
Hämta-tidigt på-dagis-stressen	s.10
Barnomsorg utanför kontorstid	s.10
MEN OM MAN VILL JOBBA MED NÅGOT ANNAT DÅ?	
Kvinnors vidareutbildning	s.13
Kvinnor som vårdar sin äldre	s.14
SKA VERKLIGEN DOTTERN GÖRA HEMTJÄNSTENS JOBB?	
Äldre kvinnors ekonomi	s.16
Kvinnor och äldreomsorgen	s.17
SLUTORD från Framtidskommissionen	s.18
INTERVJUER av Anna-Lena Lodenius, frilansjournalist	
Tanja, 25 år	s.5
”Familj är inte att tänka på innan jag får heltid”	
Elisabeth, 40 år	s.8
”Jag skulle inte klara barn och jobb utan min mamma”	
Maud, 62 år	s.12
”Vet inte om jag orkar jobba till pensionen”	
Kaibari, drygt 70 år	s.15
”Sverige brukade vara världens bästa land för handikappade”	
Dagmar, 90 år	s.16
”Har jobbat sedan jag var 14 år, ändå är min pension otroligt låg”	

FÖRORD

Efter valförlusten 2010 var det många inom Socialdemokratin som funderade på vad som hade gått fel. Varför fortsätter vi att tappa röster? Varför lyckas vi inte nå ut med vårt budskap? Socialdemokratiska partiet tillsatte en Kriskommission med uppdraget att titta på just detta. När S-kvinnors styrelse träffades för första gången efter valnederlaget så kände insåg vi att även om vi hade förlorat valet så var vi optimistiska för att de frågor vi drev hade engagerat medborgarna. Vi fick mycket positiv respons i valrörelsen när vi diskuterade barnfattigdom, kvinnors rätt på arbetsmarknaden och brister i barnomsorgen. Därför valde kvinnoförbundets styrelse att istället tillsätta en Framtidskommissionen med uppdraget att ta fram en strategi för valet 2014. Vi ville att Framtidskommissionen skulle bestå av människor med olika bakgrunder och erfarenheter, och kunna ge oss nya perspektiv på vår politik. När Framtidskommissionen påbörjade sitt arbete ville man göra det grundligt och först försöka beskriva den verklighet som kvinnor lever i idag. Därför har kommissionen tagit fram rapporten ”Det offentligas svek” som kommer att diskuteras vid S-kvinnors förbundsmöte 2011 i Luleå. Därefter ska rapporten mynna ut i olika politiska förslag och valstrategier. Att försöka beskriva kvinnors verklighet är ett stort och naturligtvis omöjligt uppdrag. Våra verkligheter skiljer sig ju åt beroende på vilka förutsättningar vi har getts i livet, var vi bor, vilken utbildning vi har och så vidare. Trots detta kan vi ändå se vissa mönster och vi vill ändå försöka ge en bild av hur kvinnors liv ser ut i dagens samhälle. Kvinnors liv påverkas till stor del av vår situation på arbetsmarkanden, vårt familjeliv och stödet från de offentliga samhällsinstitutionerna som förskolan, skolan och äldreomsorgen. Ett perspektiv handlar om mäns och kvinnors utbildningsnivå kopplat till löneutveckling och arbetsmarknadens villkor. Trots att fler kvinnor än män utbildar sig högskolnivå så har det inte fått genomslag på vilka löner kvinnor får. Kvinnor får exempelvis ofta sämre betalt även när de jobbar lika mycket, inom samma yrken och med samma kvalifikationer som män. Lägre lön ger också lägre pension. Som kvinnor för vi kampen på alla plan, vi kämpar för hälften av lönen och hälften av hushållsarbetet. För att klara av det behöver vi det offentligas stöd. För kunna arbeta heltid måste vi veta att barnen har det bra i förskolan eller fritids, och inte behöva oroa oss för hur våra gamla föräldrar har det på sitt äldreboende. Vi måste känna oss trygga i vetskapen om att om vi blir sjuka eller arbetslösa så är det ändå okej. Det betyder inte att vi måste lämna våra hem och hamna i fattigdom oavsett om vi är gifta eller inte. Den socialdemokratiska politiken har handlat om just det här, att bygga upp ett tryggt samhälle där människor vågar satsa, vågar skaffa barn, flytta eller skola om sig.

Rapporten ”Det offentligas svek” beskriver dessvärre en annan verklighet för dagens kvinnor. Den beskriver unga kvinnor med otrygga villkor på arbetsmarkanden, kvinnor som hindras från att ta vissa jobb för att kommunen inte erbjuder barnomsorg efter kontorstid och kvinnor som tvingas gå ner i arbetstid för att ta hand om sina gamla föräldrar när äldreomsorgen brister. Kvinnors villkor på arbetsmarknaden beror i hög grad på hennes ålder och i vilken fas hon är i livet. Den otrygga anställningen som timanställd blir ofta en tillsvidareanställning med åren. ”Risken” för att unga kvinnor blir gravida kan i sig vara ett skäl att inte ge dem tillsvidareanställning. Vi måste skapa ett starkt offentligt stöd i form av fungerande omsorg och skola och bekämpa de strukturer de som diskriminerar kvinnor. Med bakgrund av den verklighet som rapporten ”Det offentligas svek” beskriver fortsätter vi forma framtidens politik för ett jämställt och rättvist samhälle.

Nalin Peggul

Förbundsordförande

Socialdemokratiska kvinnoförbundet

HENNES FÖRSTA STEG UT I ARBETSLIVET

Sjung om studentens lyckliga dar, och vad händer sen... När unga kvinnor avslutat gymnasiet ser deras framtid olika ut beroende på vilken samhällsgrupp de tillhör, hur pass väl de klarade gymnasiet, vilken ort de bor på i Sverige och det faktum att de är kvinnor. En del unga kvinnor hamnar i den höga ungdomsarbetslösheten. Andra väljer att studera vidare på högskolan för att

"Familj är inte att tänka på innan jag får heltid"

Tanja, 25 år

Butiksanställd, Skara

– Förut hade jag alltid dåligt samvete när jag tackade nej till att jobba. Jag kände att oavsett vad jag hade planerat att göra borde jag ställa upp. Det säger Tanja som arbetat i en matbutik i Skara i fem års tid. Hon är tillsvidareanställd på deltid, 20 timmar i veckan. Vilket redan det är för lite. Men arbetsgivaren har ibland tyckt att hon ska jobba ännu mindre med hänvisning till att det är arbetsbrist, och ett tag var hon nere i bara 11 timmar i veckan.

Sedan blev hon och några andra arbetskamrater uppsagda, men de återanställdes igen innan de hunnit gå.

– Det har varit minst sagt rörigt och osäkert ibland. Ibland är det tvärtom, att det behövs mer personal i butiken. Då borde arbetsgivaren rimligen fråga de som arbetar deltid först om de vill gå upp i tid. Men i stället tar man ofta in fler nya som får arbeta deltid. Det är jättevanligt. Arbetsgivaren föredrar när det är fler huvuden, när det kommer in nya som har svårt att säga nej när de blir uppringda eftersom de behöver pengarna.

Tanja har undrat mycket över varför det är så självklart med deltidsanställningar på kvinnodominerade arbetsplatser som klädkedjor och mataffärer när det är heltid som gäller på mansdominerade arbetsplatser som inom elektronik.

– Vad är problemet? Är de vi som inte hävdar vår rätt och är för dåliga på att tala om vad vi vill? Eller är det arbetsgivarna som tar för givet att de kan köra med oss eftersom vi är kvinnor?

Missnöjet med arbetsförhållandena fick Tanja att ta kontakt med facket och nu är hon aktiv inom Handels. Det har gjort henne tryggare och säkrare, tycker hon.

– Visst överväger jag hela tiden att inte köpa vissa saker. Familj är inte att tänka på innan jag fått ett heltidsjobb. Man vet aldrig om man går isär, det är viktigt att vara ekonomiskt oberoende. Med min lön blir det heller ingen avtalspension och tala om. Sånär lite kan jag inte jobba hela livet. Hon har börjat leta andra jobb. Alternativet är att plugga vidare, och då göra något helt annat. Hon drömmer om att gå en utbildning i textil och modedesign och kanske ha ett eget företag så småningom.

– Jag är rätt trött på mitt jobb och den situation som varit. Den som jobbar deltid måste ofta jobba hårt de timmar som han eller hon är på jobbet, det blir alltså extra slitigt och stressigt. Sedan händer det att någon är sjuk och att man inte tar in vikarier.

– Det är klart att man inte ska dra fötterna efter sig på jobbet. Men som det nu är arbetar vi så hårt på våra deltider att man aldrig skulle orka jobba så här mycket en hel arbetsvecka. Det är väl det arbetsgivarna räknat ut, att de föredrar många huvuden framför färre heltider eftersom de kan få ut mer av oss då.

vidareutbilda sig eller för att slippa vara arbetslösa. Kanske lyckas de få ett jobb, och då ofta med de osäkra villkor som ungdomar arbetar under. Tillfälliga anställningar, timanställningar, chefer som ringer eller sms:ar vid behov.

Det gäller att hålla koll på mobilen annars missar man ett jobbpass, och missar man att svara den här gången är det inte säkert att de ringer igen. Osäkra arbetsförhållanden innebär svårigheter att ta sig in på bostadsmarknaden. Hyreskontrakt är inte lätta att få, och lyckas man få tag i ett krävs ofta en fast anställning och en viss årsinkomst för att få kontraktet.

Banklån för att köpa en bostadsrätt kräver att föräldrarna kan hjälpa till med en kontantinsats och dessutom krävs fast anställning för att banken ska bevilja lånet.

Osäkerheten som många unga känner för arbete och bostad leder också till att många kvinnor skjuter upp beslutet att skaffa barn till senare i livet.

Det blir allt vanligare att första barnet kommer efter fyllda 30 år, och med barn kommer både nytt att glädjas åt och nya bekymmer

Ung och arbetslös

Ungdomar är den grupp som är hårdast drabbad av arbetslöshet. Ungdomsarbetslösheten är hög, både jämfört med andra åldersgrupper och jämfört med andra länder. En stor grupp ungdomar får vänta lång tid efter gymnasiet på sitt första arbete. Deras långa väntan är ett stort samhällsproblem, både samhällsekonomiskt och psykologiskt för de frustrerade arbetslösa ungdomarna. Allt fler ungdomar slutar gymnasiet med ofullständiga betyg, så många som var fjärde elev saknar slutbetyg, dessa är överrepresenterade bland de arbetslösa. Samtidigt ställs allt högre krav på utbildning på arbetsmarknaden, en fullständig gymnasieutbildning är idag minimikrav från de flesta arbetsgivare. En stor risk med hög ungdomsarbetslöshet under lång tid är att vi får en grupp med låg kompetens och utan arbetslivserfarenhet som ju längre tiden går blir allt svårare för arbetsmarknaden att utnyttja. Vi riskerar på sikt att få både arbetskrafts- och kompetensbrist.

En del av arbetslösheten bland ungdomar kan förklaras av att ungdomar i större utsträckning har tillfälliga arbeten. De löper därmed större risk att bli arbetslösa, men är samtidigt inte arbetslösa lika länge som andra åldersgrupper. En del av ungdomsarbetslösheten består av studerade unga som önskar jobba extra samtidigt som de studerar. Jämfört med andra länder är det få svenska studenter som arbetar och studerar samtidigt, ändå tar det lång tid för svenska studenter att avsluta sin utbildning. En förklaring till den höga ungdomsarbetslösheten är att unga studerar allt längre än tidigare.¹ De kvinnor som därefter söker arbete med sin högskoleutbildning har inte samma möjligheter då män har ca 6 procentenheters större etablering på arbetsmarknaden efter avslutat högskoleexamen än kvinnor inom samma yrkesgrupp.²

De ungdomar som skriver in sig hos Arbetsförmedlingen anvisas till jobbgarantin för unga efter tre månader, vilket innebär tre månader av passivitet och utan något stöd för den arbetslöse. Inte förens efter tre månader får den arbetssökande ta del av Arbetsförmedlingens yrkesvägledning, jobbsökaraktiviteter som coachning och därefter praktik och utbildning. Det mesta av innehållet i jobbgarantin består av jobbsökaraktiviteter, det vill säga sådant som Arbetsförmedlingen tidigare sysslat med. Detta gör det svårt att skilja kompetenshöjande insatser från vanliga jobbsökaraktiviteter, och personer som tidigare var en del av arbetslöshetsstatistiken blir nu klassade som programdeltagare. Allt fler ungdomar väljer att inte gå med i a-kassan på grund av de höga medlemsavgifterna.

Huruvida unga kvinnor får arbete eller inte har mycket att göra med deras utbildningsnivå. Generellt har unga kvinnor bättre studieresultat än unga män. De största skillnaderna är dock klassrelaterade och förklaras bland annat av föräldrarnas utbildningsbakgrund samt etnicitet. Bland barn till föräldrar med eftergymnasial utbildning har 85 procent slutbetyg från gymnasiet och 78 procent grundläggande behörighet till högskolan. Bland barn till föräldrar med endast förgymnasial utbildning däremot har 60 procent slutbetyg från gymnasiet och 48 procent grundläggande behörighet till högskolan. Arbetsmarknadens konjunktursvängningar drabbar ungdomar hårdare eftersom de ofta endast har tillfälliga anställningar och kortare arbetslivserfarenhet. I den intensiva debatt som förts om ungdomsarbetslösheten har bland annat Lagen om anställningsskydd, LAS, anklagats för att vara en del av orsaken till den höga ungdomsarbetslösheten. Detta förklarar dock inte de senaste 10 årens ökning av ungdomsarbetslösheten då samtidigt turordningsreglerna har blivit flexibla för arbetsgivarna. Dessutom har Sverige jämfört med andra länder en relativt flexibel arbetsrätt men hög ungdomsarbetslöshet.³

¹ Nitton diagram om ungas arbetslöshet – en granskning av de vitt skilda arbetslöshetsproblemen. Av Lo-Ekonomerna 2009

² Etableringen på arbetsmarknaden Rapport från Högskoleverket 2010

³ Nitton diagram om ungas arbetslöshet – en granskning av de vitt skilda arbetslöshetsproblemen. Av Lo-Ekonomerna 2009

Osäkra villkor på arbetsmarknaden

När ungdomar kommer ut på arbetsmarknaden är det ofta inom detaljbranschen de får jobb, i synnerhet unga kvinnor. Nästan en tredjedel av alla anställda inom näringsgrenen ”handel och kommunikation”, som utgör 18 procent av arbetsmarknaden, är i åldrarna 15-24 år. Det betyder att var tredje ungdom arbetar inom handeln. Ungdomar mellan 18-25 år utgör hela 36 procent av den privata detaljhandelns anställda, samtidigt som de endast utgör 11 procent av den totala arbetskraften. Ungdomar är alltså överrepresenterade inom detaljhandeln, och det är även kvinnor. Hela 70 procent av detaljhandelns anställda är kvinnor, och kvinnor under 30 år utgör 40 procent.

Tillfälliga anställningar är vanliga inom detaljhandeln, i synnerhet för de unga anställda där varannan anställning är en tillfällig anställning. De tillfälliga anställningarna inom detaljhandeln utgörs främst av behovsanställningar och timanställningar. Anställningar där den anställde kallas in vid behov då arbetsgivaren ringer dagen innan eller samma dag innebär en stor otrygghet för den anställde. Med en sådan anställning saknar den anställde samma typ av skydd som vid en tillsvidareanställning med exempelvis regler om uppsägningstid eller varsel. Det innebär också en otrygghet att inte veta hur många timmar man kommer att få arbeta kommande månad, och därmed inte veta vilken inkomst man kommer att få.

Arbetstagare med deltidsanställningar eller visstidsanställningar är också de som drabbas först om arbetsplatsen tvingas till åtstramningar och uppsägningar. Även anställningens upphörande omges ofta av osäkerhet. Anställningen kan upphöra genom att sms, mejl eller telefonsamtal från arbetsgivaren slutar att komma och därmed står arbetstagaren utan någon arbetsinkomst.

De unga kvinnorna utmärker sig i statistiken då de arbetar minst antal timmar. Många av kvinnorna arbetar ofrivillig deltid då så många som var fjärde kvinna i åldern 16-24 år skulle vilja arbeta fler arbetstimmar än de får för sin arbetsgivare. Det är stora löneskillnader mellan de olika åldersgrupperna, en 35-åring har 27 procent högre timlön än en 18-åring och tittar man på månadsinkomster har en 35-åring 132 procent högre månadslön än 18-åringen. Anledningen är dels de yngres lägre timlön samt att de äldre tilldelas fler timmar. Detaljhandels arbetsvillkor innebär även en osäkerhet för dessa kvinnor vid arbetslöshet, sjukskrivning eller föräldraledighet då försäkringssystemens regelverk bygger på ersättningar för tillsvidareanställningar på heltid. Det innebär att en stor grupp kvinnor inte är kvalificerade till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen.⁴

⁴ ”Handels om unga på arbetsmarknaden” För Handels av Linnéa Björnstad 2009

SEDAN KOMMER KANSKE BARNEN...

De första åren på arbetsmarknaden är tuffa, med svårigheter att få jobb och att få trygga anställningar. När kvinnor kommer upp i 30-årsåldern blir arbetsvillkoren ofta tryggare.

"Jag skulle inte klara barn och jobb utan min mamma"

Elisabeth, 40 år
Kurator, Norberg

– Utan min mamma skulle jag inte klara mig.

Det slår Elisabeth fast utan minsta tvekan. Familjen och det sociala nätverket är avgörande för hennes del. Så avgörande att hon till och med flyttade tillbaks till hemkommunen Norberg efter att ha bott i Stockholm i många år. Barnen bor enbart hos henne och har ingen kontakt med sin far.

– Pengar är en väldig stress. Barnen har klasskompisar som åker till Thailand varje år, men jag får förklara att de har två arbetande föräldrar. Mina barn har haft en mamma som varit arbetslös eller pluggat och som nu visserligen jobbar men inte tjänar särskilt mycket.

Utöver lönen har hon ett underhållsbidrag, barnbidrag och bostadsbidrag. Men fett blir det ändå inte. Hennes väg fram till jobb har varit lång och krokig, hon har en socionomutbildning med äldreinriktning.

– Jag hade aldrig kunnat plugga om jag inte haft min mamma. Hon har ställt upp, lånat mig pengar och hjälpt till på alla sätt.

I Norberg finns säkerhet och trygghet för barnen och tillgången till ett socialt nätverk. I Stockholm fanns visserligen också vänner. Men banden till familjen, blodsbanden, är starkare och mer självklara. Elisabeth skrev nyligen följande i sin dagbok: Det är bra att jag har den mamma jag behöver, men är det bra att jag behöver den mamma som jag har?"

Hon talar om att ibland känna sig som om man har navelsträngen kvar, hur kompisar undrar eftersom de själva inte står ut med sina föräldrar i mer än några dagar i sträck. Delvis handlar det om att båda kan sätta gränsen och markera när de behöver vara i fred, och det kan de båda två. I Norberg finns också en syster och en mormor som är 95 år och bor på ett äldreboende.

– Hon är helt klar i huvudet och jag kan gå dit när jag vill, vi pratar ut, skrattar tillsammans. Det känns som vi kommer mycket närmare nu när jag bor här.

Mormor blev änka när hon var 51 år, hennes mamma har inte gift om sig, själv lever hon också utan partner. En släkt av kvinnor som stöttar varandra. Elisabeth har haft några tunga år i samband med skilsmässan och flytten, hon har varit sjukskriven totalt i två månader, det var under 2005.

– Det ska man nog vara halvt döende för att bli. Men jag fick en period då jag kunde andas ut och sova etc. Det var oerhört viktigt då.

Efter en tids arbetslöshet och många jobbansökningar lossnade det plötsligt och hon kallades till en intervju. Intervjun ledde till ett vikariat som kurator på en ungdomsmottagning och inom öppenvården med ungdomar i en ort som bara ligger 30 minuter bort med buss.

– Det var min högsta önskan att få arbeta med den typen av jobb, ett jättelyft.

Nu hoppas hon att få fortsätta eftersom den hon vikarierar för inte ser ut att komma tillbaks. Hon tjänar 23 000 kronor i månaden, vilket är betydligt mer än hon tidigare haft att röra sig med, men ändå lågt för den typ av arbete hon utför.

– Men jag kände inte att jag hade något förhandlingsläge, jag var nyutexaminerad och överlycklig över att över huvud taget få jobba med något som jag tycker om.

Allt färre är arbetslösa och allt fler har trygga anställningar. Med tryggheten på arbetsmarknaden är det lättare att skaffa bostad. Fast anställning och regelbunden inkomst gör det lättare att skaffa såväl hyreskontrakt som att köpa bostadsrätt. Med både bostad och arbete ordnad är det många kvinnor som väljer att skaffa barn. De kvinnor som skaffar barn upplever ofta att deras förhållanden kanske inte var så jämställt som de trodde. Det mesta av hushållsarbete utförs av kvinnan, trots att båda jobbar heltid. Kvinnan tar ett större ansvar för föräldradighet, hämtning och lämning på förskolan och vabbandet.

När barnen kommer upptäcker man att inte mycket har hänt på dagisfronten sedan man själv var barn, med undantag för att barngrupperna är större idag. Förskolan har bara öppet under kontorstid, trots att allt fler – i synnerhet kvinnor - arbetar kvällen och helger, som servitriser, kassörskor eller sjuksköterskor. Kommunen har inte skyldighet att ordna med barnomsorg på obekvämt arbetstid, och själv måste kvinnan försöka ordna med barnvakt eller byta jobbpass med kollegor. Vilken tur att mormor finns!

Kvinnors obetalda arbete

De svenska kvinnorna utför i genomsnitt tre gånger så mycket hushållsarbete som män. Jämför man med andra länder ser det ungefär likadant ut, de svenska kvinnorna utför alltså inte mindre hushållsarbete än kvinnor i andra länder. I heterosexuella parförhållanden utan barn är det kvinnan som lägger mest tid på hushållssysslor som exempelvis matlagning, inköp, städning och tvätt. Om paret sedan får barn blir fördelningen ännu mer ojämn. Med barn kommer extra hushållsarbete och det är främst kvinnan som tar på sig det extra arbetet.

Män däremot har samma andel av hushållsarbetet före som efter barnet har kommit in i deras liv, med undantag för de män som tagit ut mer än en månad av föräldraledigheten. I förhållanden där både kvinnan och mannen yrkesarbetar är det särskilt ojämnt, där tar kvinnan på sig hela fyra gånger så mycket hushållsarbete som mannen. De ojämnställda förhållanden påverkar kvinnors psykiska hälsa. När tiden som går till hushållsarbete blir för lång mår kvinnor allt sämre. För många kvinnor blir deltidsarbete en del av lösningen när barn kommer in i bilden.⁵ Under en vecka utför kvinnan drygt 28 timmar obetalt arbete, motsvarande siffra för mannen är knappt 20 timmars obetalt arbete. Tiden som avsätts för hushållsarbete varierar kraftigt inte bara mellan kvinnor och män, utan också mellan olika faser i livet.

Kvinnor tar även större ansvar för omsorgen av barnen. De flesta ensamstående föräldrar i Sverige är kvinnor, närmare bestämt 178 000 kvinnor är ensamstående föräldrar, motsvarande siffra för ensamstående män är 72 000. Det är främst kvinnor som tar ut föräldrapenning, 2009 tog kvinnorna ut 78 procent av föräldrapenningen, motsvarande siffra för männen var 22 procent av föräldrapenningen. Kvinnors stora ansvarstagande för barnen påverkar deras villkor på arbetsmarknaden. Antal kvinnor som jobbar heltid när barnet är fött är 84 procent, och antal nyblivna pappor som jobbar heltid är 92 procent. När andra barnet har kommit och är 1-2 år arbetar bara 55 procent av kvinnorna heltid, motsvarande siffror för männen är 93 procent. Det är alltså en betydande del av kvinnorna i arbetslivet som går ner i arbetstid när barnen är i förskoleåldern. Andelen kvinnor som arbetar heltid har ökat i takt med att den offentliga sektorn byggdes ut, fram till 1990-talet då andelen heltidsanställda kvinnor minskade.⁶

Ett sätt att klara balansen mellan arbete och familj är att använda sig av hushållsnära tjänster som numera är skattesubventionerade genom det så kallade rut-avdraget. År 2009 hade 170 000 eller 3,5 procent av hushållen använt rut-avdraget, och detta lär öka under 2010 enligt Skatteverket. Rut-avdraget innebar en minskning av skatteintäkterna på ca 750 miljoner kronor, ca en promille av den slutliga skatten år 2009, motsvarande siffra för 2010 förväntas bli ungefär 1 340 miljoner kronor.

Rut-avdraget innebär att kostnaden för att köpa hushållstjänster sänks med 50 procent. Detta kan gälla städning, gräsklippning eller annat som utförs i eller nära bostaden. Det är främst par med barn och äldre ensamstående kvinnor som använder sig av rut-avdraget. Det är få ensamstående

⁵ Katarina Boye

⁶ "På tal om kvinnor och män"

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0201_2010A01_BR_X10BR1001.pdf

med barn som använder rut-avdraget. Det är dubbel så vanligt med rut-avdrag bland sammanboende par utan barn som bland ensamstående utan barn. För att kunna ta del av rut och rot krävs en viss inkomst eftersom det är fråga om skattereduktioner. Detta innebär att hushåll med låga inkomster inte har möjlighet att använda sig av skattereduktionen, och heller inte skulle ha råd även om de kunde.⁷

Hämta-tidigt på-dagis-stressen

Bland Kommunals medlemmar uppger 30 procent att de inte kan arbeta heltid på grund av de öppettider som deras barns förskolor har, och var femte förälder uppger att förskolans öppettider inte motsvarar de behov de har. Så många som 67 procent av föräldrarna uppger att de inte blivit tillfrågade av förskolan om sina behov av öppettider. Många föräldrar känner sig tvingade att hämta tidigt från förskolan, den främsta anledningen är att andra föräldrar hämtar tidigt. Många föräldrar vill inte ha barnen länge på dagis för de upplever dagismiljön som stökig, detta kan förklaras av att personaltätheten har minskat de senaste åren, med hela ett barn per anställd sedan början av 1990-talet. Lagens krav på att alla barn ska erbjudas förskola i den omfattning som behövs och med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier, efterlevs inte.

Förskolornas öppettider varierar stort. De flesta förskolor öppnar klockan sex, sju på morgonen, men var femte förskola öppnar efter klockan sju. De flesta förskolor stänger halv sex, sex, men så många som var femte förskola stänger före halv sex. Endast var tionde förskola har öppet efter klockan sex. I skollagen står att barnomsorg ska erbjudas i den omfattning det behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier, däremot är inte kommunen skyldiga att erbjuda barnomsorg kvällar, nätter eller helger.

Det är främst mammor som hämtar på dagis. Även om förskolans öppettider möjliggör för föräldrar att ha barnen i förskolan känner ändå många föräldrar en press att ha barnen på dagis så kort tid som möjligt. Hälften av föräldrarna i Kommunals underökning känner sig pressade att hämta tidigt från förskolan, så tidigt som före halv fem. Den främsta anledningen till att föräldrarna känner sig pressade att hämta tidigt från dagis är dåligt samvete för att många andra barn hämtas tidigt, andra skäl är förskolans öppettider och kvaliteten på förskolan. Pressen på föräldrar att hämta tidigt är ett samhällsekonomiskt problem då den hindrar främst kvinnor från att förvärvsarbete heltid. Det handlar främst om normer, och inte förskolans öppettider eller förskolans kvalitet.⁸

Barnomsorg utanför kontorstid

Allt fler arbetar kvällar och i helger i dagens samhälle. Branscher som är särskilt berörda är handeln, restaurang och vården, varav alla är mycket kvinnodominerade branscher. Allt fler kvinnor arbetar alltså på tider då förskolan har stängt och många av dem är småbarnsföräldrar. Ensamstående kvinnor med svårigheter att hitta barnvakt är särskilt drabbade av förskolans öppettider. Idag arbetar ca 21 procent av arbetskraften, det vill säga 810 000 personer minst hälften av sin arbetstid utanför kontorstid, de flesta av dessa är LO-medlemmar. Endast 20 procent har själva valt att arbeta utanför kontorstid, utan gör det för att arbetsplatsens schemaläggning kräver det eller för att det inte får något annat arbete. Av de som regelbundet arbetar kvällar och helger vill 26 procent ha barnomsorg på dessa tider.

⁷ SCB Välfärd 2011:1

⁸ "Alla andra hämtar tidigt" – en undersökning av öppettider och tider för lämning och hämtning på förskolor" För Kommunal av Ulrika Lorentzi 2010

Enligt en dom från regeringsrätten 2007 har inte kommuner skyldighet att ordna barnomsorg utanför kontorstid. Ändå anser 8 av 10 personer att kommunerna bör vara tvingade att erbjuda barnomsorg på kvällar och helger. Samtidigt ställs allt högre krav på kvällsöppna restauranger, affärer och vårdinrättningar. Enligt en undersökning gjord av Hotell- och restaurangfacket skulle 25 procent av de tillfrågade behöva säga upp sig eller gå ner i arbetstid om de inte hade rätt till barnomsorg. Bland de som arbetar regelbundet på obekvämt arbetstid och har barn under 12 år var siffran 77 procent.

Otillgänglig barnomsorg innebär att kvinnor hindras från att ta tjänster på obekvämt arbetstid och i förlängningen även från att få a-kassa eftersom man inte anses stå till arbetsmarkandens förfogande om man inte har barnomsorg ordnad. Det är få kommuner som erbjuder barnomsorg utanför kontorstid, 2009 erbjöds detta i 119 av Sveriges 290 kommuner. Hos de kommuner som erbjuder barnomsorg utanför kontorstid fortsätter antalet platser att öka, vilket visar på ett stort behov. Det gör en viss skillnad vilket politiskt styre kommunen har, 6 av 10 borgerligt styrda kommuner saknar barnomsorg på obekvämt arbetstid medan 4 av 10 av vänsteralliansens kommuner har barnomsorg utanför kontorstid.⁹

⁹ ”Varför finns det inte Nattis när det finns Dagens” Rapport från 2010 av Kommunal och Hotell- och restaurangförbundet

MEN OM MAN VILL JOBBA MED NÅGOT ANNAT DÅ?

Efter några år blir dagisbarnen stora och till och med tonåringar, för att sedan flytta hemifrån. Många kvinnor får nu chansen att fokusera på sitt arbetsliv igen. Många upptäcker att de inte är

”Vet inte om jag orkar jobba till pensionen”

Maud, 62 år

Fritidsledare, Stockholm

Maud arbetar som fritidsledare i Stockholm sedan drygt 30 år. Ett jobb som hon fortfarande älskar. Men som sliter mer och mer på henne för varje år.

– Det värsta är att jag inte kan vara borta ens en timme på eftermiddagarna. Då brakar det ihop totalt. Vi är två personal på 52 barn.

Förr kunde hon gå tidigare en dag i veckan och hämta barnbarnen på dagis, något som är helt omöjligt idag. Om det är något som hon skulle önska så är det just kortare arbetsdagar. När kvällen kommer är hon så trött att det är otänkbart att göra någonting kul, det enda hon vill är att gå hem och ta det lugnt och njuta av tystnaden.

– Vi som kommer upp i min ålder borde få jobba kortare tid. Det är rimligt om man har slitit ett helt liv. Det är ett tufft jobb, många unga orkar inte heller.

Fram till 1980-talet fanns det 4,5 personal på 30 fritidsbarn och ingen behövde arbeta i skolan. I dag är det en personal på 26 barn som de följer hela dagen, både på fritids och i skolan. Att arbeta individuellt med barnen är knappast möjligt, allt måste inriktas på att se till hela gruppen.

– Jag har fått jobba jättemycket med mig själv för att dra ner på min ambitionsnivå, annars skulle jag inte orka. Jag som alltid tyckt att det varit jättekul och velat göra så mycket, nu måste jag inse mina begränsningar.

– Det skrivs så mycket om att det satsas så mycket på skolan. Men för varje 10 miljoner som de ger så tar de 20. Så är det hela tiden. Nu ska vi betala hyran själva, och anslagen till skolmaterial och annat har inte höjts på evigheter. Vi saknar framför allt resurser för barn med särskilda behov.

Dessutom läggs nya uppgifter till de gamla som explosionen av antalet nationella prov, kravet att kontrollera föräldrar som är sjukanmälda och att även fritidshemmen ska följa läroplanen trots att de arbetar annorlunda.

En fritidsledare tjänar generellt inte särskilt bra, även om hennes lön ökat på senare år och idag känner hon sig helt nöjd med vad hon får ut. Hennes månadslön är 28 000, men eftersom hon prioriterar att vara ledig längre på sommaren tjänar hon 26 000 i månaden före skatt.

Men när det är dags för pension ligger de många åren med en betydligt lägre lön henne i fatet. Helst borde hon arbeta till åtminstone 66 år för att få en hyfsad pension. Men hon vet inte om hon orkar. Hon funderar mycket på vad det är värt att slita ut sig. Hon växte upp i Norrköping och där finns fortfarande hennes mamma, 86 år, som nyligen flyttade in på ett äldreboende.

– Fördelen är att mina systrar bor närmare. De tar alla vardagsgrejer. Hade inte de funnits vet jag inte hur jag hade klarat det, jag försöker åka dit på helgerna.

För att orka med jobbet är det viktigt att hon försöker hålla sig i trim, hon går på gymna minst en gång i veckan, hon ägnar sig åt stavgång och cyklar.

Det sliter på ryggen att ha ett jobb där man står upp hela dagen och ständigt är i rörelse.

Efter flera långa förhållanden har hon på senare år valt att leva själv.

– Skulle inte orka ha en gubbe hemma tror jag, det är så skönt att komma hem och det är tyst. Känner mig inte ett dugg ensam, jag har ju folk omkring mig hela dagarna. Men det kanske blir när man blir pensionär? Säger hon med ett skratt.

så nöjda med sin jobbsituation och funderar på att arbeta med någonting annat. Kanske handlar det om att de är slitna efter tungt arbete inom handeln eller vården och undrar om de verkligen kommer orka fram till pensionen. Kanske är de nyfikna på att prova på någonting nytt eller uttråkade på sin nuvarande arbetsplats. Nu är chansen att ta ett lite mer kvalificerat jobb för att höja sin lön lite och därmed den kommande pensionen. Dessvärre kommer många kvinnor att upptäcka att det inte är så lätt som det var tidigare att skola om sig. Deras betyg är för gamla och godkänns inte. Deras arbetslivserfarenhet som de tidigare kunde tillgodoräkna sig är heller inte längre någonting värd.

Det innebär en stor frustration för många kvinnor att inte kunna gå vidare, utan att känna sig tvingade att arbeta på en arbetsplats där man vantrivs.

Även om barnen flyttat hemifrån för länge sen är det många medelålders kvinnor som åter får ansvaret som omsorgsgivare, men den här gången åt sina barnbarn eller sina egna föräldrar. När barnen inte får det att gå ihop med lämning och hämtning på dagis får mormor eller farmor rycka in. Många mor- och farmödrar ser kanske inte detta som en börda, men det är ändå ett ansvar som läggs på den medelålders kvinnan för att kompensera för brister i barnomsorgen. Man måste ju hinna ta hand om sin gamla mamma också...

Kvinnors vidareutbildning

De senaste åren har det blivit betydligt svårare att skola om sig. De stödformer som fanns tidigare för att hjälpa de med lägst utbildning att utbilda sig har nu tagits bort. Exempelvis korttidsstödet som innebar att personer över 25 år gavs möjlighet att läsa upp sina betyg med ett särskilt ekonomiskt bidrag. Komvuxutbildningen har varit en möjlighet för de som av olika skäl inte klarade av skolan och lämnade gymnasiet med dåliga eller ofullständiga betyg. Efter några års arbete eller annat kunde man återgå till skolbänken och läsa upp sina betyg och få ett mer kvalificerat arbete eller läsa vidare vid högskolan. Detta är betydligt svårare idag. Anslagen till komvux har minskat med en tredjedel, det innebär 1,2 miljarder kronor under åren 2007-2010, vilket innebär att 20 000 helårsplatser försvann från komvuxutbildningen. Möjligheten att läsa upp betyg på komvux har försvunnit i och med 2010 års skollag. Den enda möjligheten är att läsa in ämnet på egen hand och sedan tenta av kursen.

En annan försämring är den förlorade möjligheten att räkna arbetslivserfarenhet som en merit för högskolestudier. Tidigare fanns den så kallade 25:4-regeln som gav den som var över 25 år och med minst fyra års arbetslivserfarenhet, grundläggande behörighet till högskolan. Idag gäller endast 25:4-regeln för utbildningar inom yrkeshögskolan. Utöver detta har regeringen infört den så kallade 8-årsregeln innebär att betyg som är äldre än åtta år inte kan användas vid antagning till högskolan. Utbyggnaden av högskolan har avbrutits, detta trots att Sverige just nu har mycket stora ungdomskullar från gymnasiet nu.

Regeringens försämringar i utbildningssystemen drabbar även personer med utländsk bakgrund extra hårt. Numera har sökande med utländska betyg en egen kvotgrupp i antagningssystemet. Dessa omfattar alla som har någon del av sina tidigare studier i ett annat land än Sverige, det vill säga allt från om man endast har läst på gymnasiet en termin utomlands eller om man har genomfört hela sin utbildning utomlands. Denna grupp tilldelas ibland så få platser att ingen av de sökande får en plats på utbildningen, oavsett hur bra betyg personen har. De försämringar som gjorts i utbildningssystemet innebär stora förändringar för de äldre som vill omskola sig.¹⁰

Kvinnor som vårdar sin äldre

Allt fler kvinnor vårdar sina äldre anhöriga, i takt med nedskärningar i den offentliga äldreomsorgen. Andelen äldre som får del av den offentliga äldreomsorgen har minskat från 62 till 37 procent mellan åren 1980 och 2008. Anledningen till minskningen kan inte förklaras med förbättrad hälsa, utan att tilldelningen av vård har blivit allt snävare. De äldre som tidigare skulle tilldelats vård vårdas idag i hög utsträckning av anhörig. Detta är väldigt mycket en klassfråga då det främst är lågutbildade äldre som vårdas av anhörig medan högutbildade äldre har möjlighet att köpa privata tjänster som hjälp med hushållsarbete.

¹⁰ http://www.socialdemokraterna.se/upload/val/Val_2010/dokument/stangda_dorrrar.pdf

Att låta sig vårdas av anhörig är inte något som de äldre själva vill, tvärtom uppger en majoritet att de inte vill vara beroende av barnens omsorg. Anhörigomsorgen sköts främst av kvinnor, hela 70 procent utförs av kvinnor, främst av fruar och döttrar. Av hemmaboende ensamstående äldre får 39 procent omsorg av kvinnliga släktingar och 14 procent får omsorg av manliga släktingar. I jämförelser med andra europeiska länder är det tydligt att ju större tillgång på offentlig omsorg ett samhälle har, desto vanligare är det att medelålders kvinnor förvärvsarbetar.

Kvinnors omsorg av äldre är därmed en viktig faktor som hindrar kvinnor från att förvärvsarbete heltid, vilket är både ett jämställdhetsproblem och ett samhällsekonomiskt problem. Det är nio gånger vanligare att kvinnor arbetar deltid eller står utanför arbetsmarkanden på grund av anhörigomsorg, än att män är det. Det innebär att ca 4,9 procent av kvinnorna och 0,5 procent av männen arbetade deltid eller stod utanför arbetsmarknaden under en tvåårsperiod på grund av anhörigvård. Det är främst medelålders kvinnor som ger omsorg utanför hemmet, 26 procent av medelålders kvinnor ger omsorg utanför hemmet, motsvarande siffra för medelålders män är 16 procent. De medelålders kvinnor som är omsorgsgivare arbetar inte lika ofta heltid och har en svag ställning på arbetsmarkanden, både i jämförelse med andra kvinnor och män.¹¹

¹¹ ”Att ge omsorg till gamla föräldrar och andra anhöriga: påverkar det relationen till arbetsmarkande?” Rapport till Socialdepartementet 4 december 2009 av Marta Szebehely och Petra Ulmanen

SKA VERKLIGEN DOTTERN GÖRA HEMTJÄNSTENS JOBB?

Ären inför pensionen är det många som funderar på om de verkligen kommer att klara sig på pensionen. Det är svårt att få ekonomin att gå ihop som det är, hur ska det gå när man har gått i pension är det många som undrar. Många kvinnor ser effekterna av sitt deltidarbete och

”Sverige brukade vara världens bästa land för handikappade”

Kaibari, drygt 70 år

Pensionär, Hässelby strand

– Sverige var världens bästa land för handikappade. Men det blir bara sämre, och det är de svagaste som drabbas värst. Kaibari dukar upp fyllda paprikor, auberginer samt vinbladdolmar, rester sedan en tidigare måltid. Det smakar himmelskt.

– Men det är samma fyllning i alla tre, skrattar hon. Hon får torkade grönsaker av släktingar och vänner, ibland kommer de hem till henne och de lagar mat tillsammans. Det håller nere hennes matkostnader, hemtjänsten handlar åt henne två gånger i veckan eftersom hon har svårt att komma ut själv. Dessutom har hon hjälp några gånger i veckan med städning och tvätt, insatser som hon förstås också får betala för även om hon har lägsta taxan.

– Hyran går upp, men inte bostadstillägget. Allt blir dyrare. Kaibari föddes i den kurdiska delen av Syrien, förmodligen 1939. Hon är handikappad sedan födseln och har problem att gå utan stöd, en skada som förmodligen hade gått att göra något åt om hon fötts i Sverige som hon kom till i 40-årsåldern.

Fadern dog redan 1984 efter en hjärtinfarkt, modern levde till 2002 och Kaibari tog hand om henne i hemmet i många år, trots sitt handikapp. Modern blev med tiden allt mer senil och hade svårt med balansen, några gånger föll hon illa i bostaden och skadade sig. De fick mindre hjälp eftersom hon valde att bo hemma. Ändå ville hon inte att modern skulle flytta.

Hon urskuldar sig flera gånger och säger att hon som inte är född i landet och som inte bott här hela sitt liv kanske inte kan ställa så höga krav, men att inte ens svenskar i hennes situation har det bra. Och det tycker hon är synd och skam. Hon berättar att hon sett pensionärer som plockat tomburkar i papperskorgar.

– Stackars svenskar som byggde det här landet, säger hon medan hon plockar fram mer godsaker, hembakta äppelfyllda kakor och pumpagelé. Hon har i stort sett bara folkpension, alltså lägsta nivån. Trots att hon hann arbeta nästan 14 år på Samhall innan pensioneringen.

– Jag känner en som inte jobbat en enda dag i hela sitt liv och som får ut ungefär lika mycket som jag. Några pengar från hennes födelseland blir det inte heller eftersom hon inte hann jobba de 15 år som krävs för pension. Hon arbetade med paketering i en fabrik, när hon slutade fick hon ut en mindre summa pengar som räckte precis till flygbiljetten till Sverige.

– Vet inte hur de tänkt att man ska klara sig. Men jag vill inte gå till socialen, fast jag nog lever under socialbidragsnivån. För att komma ut behöver hon färdtjänst, men det kostar 70 kronor gången. Dessutom är det mycket byråkrati kring resorna, de ska bokas i förväg och det tar tid. Hon åker mest sjukresor, till tandläkaren, sjukhuset, sjukgymnasten och inte minst vattengympan som hon behöver för att hålla sig i form och träna sina ben.

Ibland måste hon låna pengar av sina kusiner eller sin lillebror.

– De säger: säg till om det är något du behöver. Min bror jobbar och har familj, varför ska jag ta hans pengar?

Ännu viktigare än pengar är den hjälp hon får. En brorson brukar ibland sköta storhandling. Det finns även vänner som ställer upp ibland. Vänner är viktiga, framför allt för att de får henne att känna sig mindre isolerad.

långa föräldraledighet på pensionen. Den låga lönen speglar sig i den låga pensionen. De kvinnor som går i pension idag har haft högre arbetsinkomster än deras mammor, och lika många behöver inte längre endast vara hänvisade till garantipensionen. Samtidigt är det fler kvinnor som kan betecknas som fattigpensionärer eftersom deras pension är så låg jämfört med deras kostnader. Det är tydligt att en äldrefattigdom är på väg att breda ut sig. Även om många äldre lär sig att leva på sin låga pension kan de inte räkna med äldreomsorgens tjänster som tidigare. Allt fler äldre vårdas av sina anhöriga, trots att de äldre föredrar att inte bli vårdade av anhöriga. Det är främst döttrar och svärdöttrar som vårdar sin äldre anhöriga.

Detta är till stor del en klassfråga eftersom det främst är de lågutbildade döttrarna som vårdar sina äldre. De äldre som har en god pension kan alltid köpa hushållstjänster, skattesubventionerade sådana, när äldreomsorgen inte är tillräcklig.

Äldre kvinnors ekonomi

De allra flesta svenskar arbetar inte efter att de har fyllt 65 år, men detta skiljer sig åt mellan olika grupper. Ensamstående kvinnor är en grupp som tar ut pension tidigare jämfört med sammanboende kvinnor. Denna skillnad finns inte mellan ensamstående och sammanboende män.

”Har jobbat sedan jag var 14 år, ändå är min pension otroligt låg”

Dagmar, 90 år
Pensionär, Årsta

- Hela mitt liv har varit felplanerat, så är det. Dagmar skrattar varmt men med en underton av sorg. Hon ser betydligt yngre ut än sina 90 år, trots ett bitvis hårt liv och hon är helt klar i huvudet, läser mycket, intresserar sig för politik. Inte mycket blev som det var tänkt och trots att hon arbetat sedan sina tidiga tonår har hon svårt att överleva på de pengar hon får ut varje månad.
- Jag tycker det känns orättvist. Jag har arbetat hela mitt liv, men mestadels deltid och med lågavlönade jobb. Hon visar pensionsbeskedet och av det framgår det att hon får ut 2 756 kronor i månaden i allmän pension. Dessutom får hon 1 907 kronor i garantipension, totalt 4 663 kronor i månaden, vilket är mindre än hennes hyra. Hon arbetade 10 år kommunalt, för det får hon 200 kronor i månaden. Ungefär lika mycket får hon för de 11 år hon arbetade statligt. Försumbara pengar med andra ord. Hon klarar sig genom ett bostadstillägg och en änkepension på 5 627 kronor i månaden. Hon flyttade från sitt hem i en liten ort i Småland vid 14 års ålder, började arbeta som barnflicka, hembiträde etc.
- Jag var världens sämsta hembiträde, slår hon fast. Sjukvården lockade mer, hon arbetade nästan fem år som sjukvårdsbiträde. Hon tänkte utbilda sig, sjuksköterska var drömmen, men hemmet var fattigt med många barn. Senare i livet genomförde hon en socionomutbildning och i samband med den träffade hon sin blivande man. Hon hade egentligen bestämt sig för att inte skaffa barn eftersom hon skrämtes av en upplevelse i sexårsåldern då en äldre syster genomgick en svår förlossning i det fattiga hemmet. Men i 40-årsåldern fick hon ändå till sist en son som under sin uppväxt behövde mycket stöd. Strax innan han skulle börja skolan började han få problem med tics, en slags ofrivilliga rörelser och ljud som gjorde att han blev mobbad i skolan. 1960, samma år som hon födde barn, infördes ATP-systemet och där kom hon alltså omgående på efterkälken. Hon stannade hemma med sonen i tio år. Att gå i pension i förtid kändes lockande, ett beslut hon ångrar idag. Eftersom hon tog pension vid 63 år har hon ett avdrag på pensionen på 15 procent livet ut. Tanken var bland annat att hon och maken skulle få mer tid tillsammans, men han drabbades tidigt av en stroke efter pensioneringen. Hon vårdade honom hemma i många år utan hjälp. Det var tunga lyft, ständigt passning och psykiskt påfrestande att leva med någon som också förändrades i sin personlighet på grund av åldrande och sjukdom. Själv har hon numera hemtjänst några gånger i veckan, men tiderna har skurits ner. Hon kommer nästan aldrig ut, och vet knappt om hon orkar längre, rullatorn är hennes stöd även inom hemmets väggar.
- Jag tror att flickor ställer upp mer på sina föräldrar. Fast å andra sidan fanns inte jag där för min mamma när hon blev gammal, det var det andra som tog. Mina systrar förstås. Men min son finns där och han ringer varje dag. Tror han har svårt att se att jag blir sämre också. Hennes drömmar handlar numera framför allt om hälsa, att hon inte ska bli sämre. Hon har artros, värk i fingrar, armar etc., protester inopererade i höfterna och dessutom lider hon av diabetes.
- Skulle jag inte kunna läsa skulle jag bli tokig, säger Dagmar.

Däremot är det vanligare att arbeta efter fyllda 65 år bland sammanboende män än bland ensamstående män. Jämför man personernas olika utbildningsnivåer syns också skillnader, det är vanligare bland personer med hög utbildning att man arbetar vidare efter 65 år, jämfört med personer med låg utbildningsnivå. Av de högutbildade 66-åringarna hade 56 arbetsinkomster, medan motsvarande för lågutbildade var 35 procent. Även personer födda utomlands tar ut pension tidigare än de födda i Sverige. Någon tydlig pensionsålder finns inte idag.

Det är många som väljer att gå i pension innan 65 år, och många som väljer att arbeta vidare efter 65 år. Ungefär var tredje 61-åring har i någon omfattning ålderspension. Det är fler kvinnor än män på 61 år som tar ut ålderspension, närmare bestämt 39 procent av kvinnorna och 34 procent av männen. Några år senare är det vanligare att män har arbetsinkomster än att kvinnor har det. Av 66-åringarna har hälften av männen arbetsinkomster, även om det inte är i så stor utsträckning, medan knappt 40 procent av kvinnorna har någon form av arbetsinkomst. Att mannen arbetar längre efter pensionsåldern ger effekter på pensionen till mannens fördel, varje extra år som arbetas efter pensionsåldern ger en högre pension.

Den garantipension som betalas ut från 65 år är betydligt vanligare bland kvinnor än bland män. Garantipensionen garanterar en lägsta pensionsnivå för personer som har haft låg eller ingen arbetsinkomst. Garantipension är vanligare bland kvinnor då de har yrkesarbetat i mindre utsträckning än män. Bland 65-69-åringar har mer än 40 procent av kvinnorna garantipension jämfört med männen där endast 10 procent har garantipension. Samtidigt har många kvinnor varit föräldralediga under längre tid än mannen vilket ger negativa effekter på hennes redan låga pension.¹²

De senaste åren har äldrefattigdomen ökat samtidigt som det är allt svårare för äldre att få rätt till äldreomsorg. Ett sätt att kompensera de äldre för minskad tillgång till äldreomsorg är möjligheten att använda skattereduktionen för hushållsarbete, det så kallade rut-avdraget. Gruppen äldre ensamstående kvinnor använder flitigt rut. Bland ensamstående över 65 år är det vanligare bland kvinnor än bland män med rut-avdrag, en anledning kan vara att kvinnorna i denna grupp i genomsnitt är äldre än männen eftersom det främst är de äldsta bland de äldre som använder rut-avdraget. För att kunna ta del av rut och rot krävs en viss inkomst eftersom det är fråga om skattereduktioner. Detta innebär att kvinnor med låga inkomster inte har möjlighet att använda sig av skattereduktionen, och heller inte skulle ha råd att bekosta den.¹³

Kvinnor och äldreomsorgen

Generellt är de äldre nöjda med svensk äldreomsorg även om det är stor skillnad mellan de olika kommunerna. Såväl personal och deras hänsyn till de äldres önskemål får goda betyg. Däremot får mat och möjlighet till social samvaro sämre omdömen. Det är viktigt för de äldre att det inte är för hög omsättning bland personalen. Att få möta få och välkända ansikten ökar de äldres trygghet och ger en bättre kvalitet på vården. Det genomsnittliga antalet personal som den enskilde möter under en 14 dagarsperiod är 13 olika personer, detta varierar stort mellan de olika kommunerna, från fem till 22 personer. Det är även stor skillnad mellan kommunerna när det gäller väntetid för att få komma till särskilt boende, vilket kan vara mycket påfrestande för den äldre. Kommunernas genomsnittliga väntetid varierar från ingen väntetid alls i två kommuner till 277 dagar i den kommun som hade längst väntetid, vanligast är dock en väntetid på ca 51 dagar.¹⁴

¹² SCB Valfärd 2011:1

¹³ SCB Valfärd 2011:1

¹⁴ Öppna jämförelser 2010: Vård och omsorg om äldre, rapport av Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting

SLUTORD FRÅN FRAMTIDSKOMMISSIONEN

Framtidskommissionens uppdrag att skriva en rapport om kvinnors situation i dagens Sverige är en stor utmaning. Enskilda kvinnors verklighet skiljer sig så mycket åt att det kan verka näst intill omöjligt att skriva en rapport om kvinnors verklighet, där alla kvinnor kan känna igen sig, men vi vill ändå försöka.... Trots allt finns det tecken på att vi är mitt uppe i en utveckling i samhället, som inte gagnar kvinnor. När det offentliga drar sig undan drabbas kvinnor i högre utsträckning än män som grupp. Vi ser ett bakslag för jämställdheten.

Kvinnors villkor på arbetsmarknaden omges av en stor osäkerhet. Osäkra arbetsförhållanden, lägre lön, ofrivillig deltid skapar en svag förankring på arbetsmarknaden. De osäkra villkoren innebär en otrygghet vid eventuell sjukskrivning, föräldraledighet eller arbetslöshet. Kvinnor i fertil ålder möts med skepsis av arbetsgivare som ogärna vill satsa på arbetstagare som troligen kommer att ha en hel del frånvaro framför sig i form av havandeskapspenning, föräldraledighet och vab-dagar. Detta drabbar även de kvinnor som inte kommer att skaffa barn.

För att kvinnor ska kunna delta fullt ut i arbetslivet krävs en fungerande offentlig omsorg. Idag hindras kvinnor från att ta jobb för att förskolan stänger kl. 18.00, för att många arbetsgivare kräver att hon ska jobba sena kvällar och helger. Det är inte bara ett problem för den enskilda kvinnan och för jämställdheten utan även för samhällsekonomin. Att kvinnor tvingas gå ned i arbetstid eller säga upp sig för att barnomsorgen inte är tillräckligt allomfattande är orimligt. Vi varken kan eller ska behöva förlita oss på släktingar eller barnvakter för att föräldrar ska kunna jobba.

Vi ser tecken på att hemmamammaidealet åter börjar prägla kvinnors tid utanför arbetet. Många upplever att så kallade duktiga föräldrar hämtar barn på förskolan tidigt. Att försöka få någon släkting att hämta barnen innan arbetstidens slut kan därför ses som en lösning. Hemmet ska vara välstädat. Under en normalvecka utför genomsnittskvinnan drygt 28 timmar obetalt hushållsarbete, motsvarande siffra för mannen är knappt 20 timmar. I heterosexuella förhållanden där både kvinnan och mannen yrkesarbetar och har barn utför kvinnan fyra gånger mer obetalt hemarbete än mannen. Detta skapar frustration och stress då egentiden blir knapp. Många kvinnor väljer då att gå ner i arbetstid.

Den ökande barnfattigdomen har med rätta fått stor uppmärksamhet i debatten på sista tiden. Vi tycker det är dags att sätta in detta ämne i en samhällskontext. Dessa barn är oftast barn till ensamstående kvinnor, lågavlönade, arbetslösa eller utförsäkrade. Det går inte att häva barnfattigdomen utan att ta itu med fattigdomen hos föräldrarna. I den här rapporten vill också framtidskommissionen peka på ett annat stort samhällsproblem: äldrefattigdomen. Många kvinnor lever endast på en garantipension som inte stiger i samma takt som hyror och matpriser. Det går inte ihop och många tvingas bortprioritera nödvändigheter som mat och medicin. Nedskärningarna i äldrevården har gjort att allt färre äldre får den omsorg de har rätt till och att anhöriga, framför allt döttrar, får gå in och ta ett ansvar. En majoritet av de äldre uppger att de inte vill vara beroende av anhöriga för sin omsorg. Det är främst lågutbildade kvinnor som både ger och får omsorg. Många kvinnor väljer att gå ner i arbetstid för att klara omsorgen om äldre släktingar.

Framtidskommissionen valde att kalla rapporten för ”Det offentligas svek” eftersom vi kan se att när det offentliga drar sig innebär det ökad ojämlikhet och en backlash för kvinnor. Vi ser detta inom många områden, uppdrag som outsorsas, bemanningsföretagen tar över anställningar, det offentliga som arbetsgivare anställer allt färre. Samtidigt införs jobbskatteavdrag som ökar den ekonomiska ojämlikheten mellan kvinnor och män, och dessutom drar undan pengar från våra gemensamma institutioner.

Vi har valt att fokusera på vad som händer när det offentliga drar sig tillbaka från omsorgssektorn. När barnomsorg och äldreomsorg inte fungerar blir det till slut omöjligt för många kvinnor att delta på arbetsmarknaden fullt ut. De framsteg som gjordes under förra seklet var till mycket ett resultat av utbyggnaden av den gemensamma sektorn. Det oavlönade omsorgsarbetet omvandlades till avlönade arbetstillfällen. Många kvinnor fick jobb inom det offentliga medan andra friställdes och kunde gå ut i den privata arbetsmarknaden. Nedskärningarna i det offentliga är ett svek mot kvinnor eftersom det hindrar kvinnor från att kunna försörja sig. Det gör henne vingklippt, beroende av andra och osjälvständig.

Den här rapporten är en diskussion på hur kvinnors har det i dagens samhälle, och vilken utveckling vi tycker oss se när det offentliga sviker.

Nu är det dags för en annan diskussion; hur borde det vara? Vilket samhälle vi vill leva i?

Framtidskommissionen, försommaren 2011

Majlene Westerlund Panke

Kerstin Alnebratt

Lina Afvander

Andreas Gottardis

Johanna Storbjörk

Stina Touma

Nivin Yosef